

MARLA TZANH

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΚΕΝΤΡΟ
ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΜΑΡΙΑ ΤΖΑΝΗ

ΘΕΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΕΒΔΟΜΗ ΕΚΔΟΣΗ

© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΡΗΓΟΡΗ

ΜΙΧΑΗΛ ΠΕΤΡΟΥ ΓΡΗΓΟΡΗΣ
Παραγωγή και διακίνηση βιβλίων και περιοδικών
1^{ος} όροφος Σόλωνος 102 – 106 80 ΑΘΗΝΑ

ΑΘΗΝΑ 2003

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	I
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	4
ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΣΤΗΝ 7^Η ΕΚΔΟΣΗ	5
ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΡΩΤΗ: ΦΥΣΗ – ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – ΦΥΣΗ: Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ ΚΑΙ Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ	11
1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ «ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ» : ΜΙΑ ΜΑΘΗΣΗ ΜΕ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΠΑΝΑΤΡΟΦΟΔΟΤΗΣΗΣ	19
2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	19
2.2 ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΙΚΟ ΑΛΛΑ	20
2.2.1 ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΕΝΝΟΙΩΝ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΛΦΑΒΗΤΟ	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ – ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΗ ΣΤΟ ΝΟΗΜΟΝΑ ΑΝΘΡΩΠΟ	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – ΒΙΟΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: ΝΕΥΡΟΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΗ	31
4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	31
4.2. ΕΙΔΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΕΓΚΕΦΑΛΟΥ.	32
4.3 ΜΑΘΗΣΗ Η ΕΠΙΛΟΓΗ;	34
4.4 ΑΠΟΦΕΙΣ: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΓΟΝΙΔΙΑ.	37
4.5 Ο... «5 ^{ΟΣ} ΑΣΣΟΣ»	38
4.6. ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΝΕΥΡΟΕΠΙΣΤΗΜΩΝ: ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 – Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ	49
5.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	49
5.2 ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ	50
5.3 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ: ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΟΣ;	51
5.4 Το Σχολείο	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 – Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΙΑΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ	63
6.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	63
6.2. ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ, ΙΔΕΩΔΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	65
6.3. Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΙΑΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ	67
6.4. ΗΡΩΙΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ: ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΜΙΛΛΑΣ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΕΙΑΣ	69
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΤΑΞΕΙΣ	82
7.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	82
7.2 ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΡΕΞΗ	83
7.3 Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΟΥ «ΩΡΙΜΟΥ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΥ»	84
7.4 Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ: ΕΝΑΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΛΟΓΗΣ	86
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 – Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΥΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	95
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9 – ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ	100
9.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	100
ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΡΙΤΗ: ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	104
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10 – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	106

10.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	106
10.2 ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ	107
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11 –ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	114
11. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	114
11.1 ΣΥΣΤΑΣΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ:	115
11.2 ΣΥΣΤΑΣΗ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ ΚΑΙ ΟΜΑΔΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ:	116
11.3 Ο ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	118
11.4 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ	119
11.5 ΕΤΗΣΙΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	121
11.6 ΣΥΝΕΧΗΣ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ	122
11.7 ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ	124
11.8 ΣΥΜΒΟΛΑΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ – ΓΟΝΕΩΝ - ΜΑΘΗΤΩΝ	125
11.9 ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ	126
11.10 ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ	126
11.11 ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ	127
11.12 ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ	128
11.13 ΥΓΙΕΙΝΗ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΧΩΡΟ	128
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12 – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	131
12.1 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	131
12.2 Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΩΣ ΕΠΕΝΔΥΣΗ	137
12.3 ΔΙΑΜΑΧΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ – ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΩΝ	139
12.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ «ΑΔΡΑΝΕΙΑ»	142
ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΕΤΑΡΤΗ: ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	145
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13 - ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	148
13.1 ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.	148
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14 - Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ	155
14.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	155
14.2 Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΜΕΤΑΔΙΔΕΙ ΤΑ «ΕΠΙΘΥΜΗΤΑ» ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ	156
14.3 Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΝΕΙ ΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ	158
14.4 Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΜΕΤΑΒΙΒΑΖΕΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΙΔΕΕΣ	160
14.5 ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΕΝΑΣ ΘΕΣΜΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ, ΠΡΟΣΦΕΡΕΙ ΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΜΕ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ	162
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15 – ΠΡΟΤΕΙΝΟΝΤΑΣ ΚΑΠΟΙΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ	3
15.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	3
ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΕΜΠΤΗ: ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16 – ΟΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΑ ΔΑΣΚΑΛΟΥ	8
16.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17 - ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	3
17.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	3
17.2 ΠΟΣΟ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ;	5
17.3 ΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	7
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	13

ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Αγώνες, Ιδεώδη και Ελληνικό θαύμα – Η Κοινωνία ως κορυφαία εκπαιδευούσα δύναμη - Ολυμπιακό Ιδεώδες και αξιακό σύστημα – Ήθος και πρωτοποριακό εκπαιδευτικό σύστημα – “mens sana in corpore sano” – Προϋποθέσεις για τη δημιουργία πολιτικού ανθρώπου – Οι ήρωες ως κοινωνικά πρότυπα – Σχολείο άμιλλας και αριστείας – Πανελλήνιο Αγώνες και διαμόρφωση εθνικής συνείδησης – Θέωση και κοινωνική απο-θέωση – Λειτουργική αρχή της κοινωνικής ζωής – Αμφικτυονίες και το πρώτο Διεθνές Δίκαιο - «Ολυμπιακοί Αγώνες» ή «Olympic Games»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 – Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΙΑΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

«Για άλλα πολλά και ένδοξα έργα αξίζει να μνημονεύουμε τον Ηρακλή...και όταν τους αγώνες αυτούς άρχισε πρώτος, από αγάπη για την Ελλάδα. Στο παρελθόν άλλωστε όλες οι πόλεις φέρονταν εχθρικά η μία προς την άλλη · όταν εκείνος ανέτρεψε τους τυράννους και κατεδίωξε τους παρανόμους, θέσπισε στο ωραιότερο μέρος της Ελλάδας αγώνες, όπου αθλούνταν τα σώματα, επιδεικνυόταν η μεγαλοδωρία του πλούτου και του πνεύματος, ώστε εξαιτίας όλων τούτων να συγκεντρωνόμαστε στο ίδιο σημείο, άλλα μιν να βλέπουμε άλλα δέ να ακούμε · και θεώρησε την εδώ συγκέντρωση *αρχή της ομονοίας μεταξύ των Ελλήνων...*»

(Λυσία Ολυμπιακός, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1993)

6.1 ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες³⁷, τα Ιδεώδη, η Ελληνική Γλώσσα, η Παιδεία και ο Πολιτισμός μπορεί να έχουν τις ρίζες τους στη δομή, τις λειτουργίες και τις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας, όπως αυτή δημιουργήθηκε μετά από αλληπάλληλους αγώνες, όμως, όπως και κάθε τι ελληνικό, ανήκουν στην ανθρωπότητα! Είναι ό,τι καλύτερο έχει δημιουργήσει ο άνθρωπος.

*Αγώνες, Ιδεώδη,
και Ελληνικό
θαύμα*

Εάν για τη γέννηση του φωτός χρειάστηκε η ερωτική σύγκρουση μερικών απείρων στιγμών χάους, θα μπορούσαμε να αναλογιστούμε για τη γέννηση του ελληνικού θαύματος πόσα Giga ή Terra Bytes συμπαντικής πληροφορίας χρειάστηκε να χαραχθούν μέσα από τα νευρωνικά δίκτυα του νου της Ελληνικής Φύσης, πόσα κωδικοποιημένα σχήματα συντακτικής, σημασιολογικής και πραγματικής πληροφορίας απήτησε η μορφοποίηση και συστηματοποίηση των λεπτών δομών νοημάτων στο στίβο ενός ξύλινου θεάτρου ή της αγοράς και του πολεμικού αγερμού. Και ενώ στην επιστήμη της πληροφορικής, αφενός ο συντακτικός τύπος πληροφορίας αναφέρεται στη μορφή, αφετέρου ο σημασιολογικός και

³⁷ Για τη συγγραφή αυτού του κεφαλαίου την κύρια ευθύνη είχε ο κ. Χρήστος Κεχαγιάς, εκπαιδευτικός, υπ. Διδάκτωρ του Τμήματος Κοινωνιολογίας Παντείου Παν/μίου Αθηνών και βασικός συνεργάτης του Σπουδαστηρίου μας.

ο πραγματικός αναφέρονται στο περιεχόμενο, στην ελληνική θέσμιση ζωής και κοινωνίας οιαδήποτε διάκριση σε υλικό και λογισμικό θα απέβαινε μοιραία. Ο λόγος του Θουκυδίδη, ο στίχος του Ελύτη, το θεϊκό βλέμμα του Ερμή στην Ολυμπία δεν καταδέχονται να ασχοληθούν με το διαχωρισμό σε hard και soft ware. Η μνήμη του Ελληνικού Λαού ερείδεται στα πρότυπα και τα φαντασιακά-συμβολικά του περιεχόμενα από τα οποία εμφορείται η ιδιωτική και κοινωνική του ζωή. Όλα με επιμέλεια αποτυπωμένα στην ψηφιακή μνήμη ενός φύλλου ελιάς, με την πιστότητα αναπαραγωγής ενός κυριακάτικου πρωινού και τον μυστικό ρυθμό μετάδοσης του φιλιού δυο ερωτευμένων ανθρωπίνων υπάρξεων (...)

Πάνω σε αυτό τον άξονα, οφείλουμε να τοποθετήσουμε παράλληλα την ανάγκη για «δια βίου εκπαίδευση» συνοδοιπόρο της ανάγκης για αναζήτηση της «ιστορικής» αλήθειας δια της συστηματικής και έντιμης έρευνας, απηλλαγμένης από φανακισμένες αντιλήψεις, δόγματα, θρησκείες και λογής ιδεολογίες, που φτιάχτηκαν για να υπηρετούν – υποτίθεται – τον άνθρωπο³⁸.

Η εκπαίδευση ως βασικός θεσμός και λειτουργία της κοινωνίας αντανakλά τα συμβαινόμενα σε αυτήν. Ως κορυφαία πολιτική πράξη είναι πριν και πάνω από όλα ιδεοπολιτική επιλογή, δηλαδή, ιδεολογική επιλογή, που εκφράζεται μέσω πολιτικών επιλογών. Το θεσμικό πλαίσιο της κοινωνίας διαμορφώνει διαφορετικά τις απαιτήσεις και τις προσδοκίες που έχουν οι άνθρωποι από το σώμα τους, την ψυχή τους, τη νόησή τους. Η κοινωνία, ως βασική και κορυφαία εκπαιδευούσα δύναμη, εκπαιδεύει και μέσω των θεσμών της, μέσω των κυρίαρχων ιδεών της και όλου του πλέγματος των παραδόσεων, των πεποιθήσεων, δοξασιών, πιστεύω, εξουσιών, και πάνω από όλα ιδεών, που διαμορφώνει η ίδια και οι οποίες τη συνθέτουν και την χαρακτηρίζουν κάθε φορά στο χωροχρόνό της.

Έτσι, η μελέτη των Ολυμπιακών Αγώνων και της προέλευσης του Ελληνικού Μέτρου (σύστημα αξιών, Ήθος κλπ) οδηγεί

*Η Κοινωνία ως
κορυφαία
εκπαιδεύουσα
δύναμη*

³⁸ Μ. Τζάνη: *Ταυτόν και Αλλοτριομορφοδίαiton*

ασφαλέστερα στην αποκωδικοποίηση εκείνων των όρων, που μπορεί να θαμπώνουν με την αχλύ της αναγωγής σε μια μυθική εποχή, όμως ως εκ της φύσεώς τους επανασυντίθενται αρμονικά και γενούν **το Ολυμπιακό Ιδεώδες, ως το ισχυρότερο μέσο προς θεσμοθέτηση και καθολική παραδοχή των αιώνιων πανανθρωπίνων αξιών**. Εκείνου του συστήματος αξιών που διαμόρφωσε **τον γονοτυπικό κώδικα που παράγει τον Έλλην-άνθρωπο** και που δια της αγωγής και εκπαιδεύσεως, εάν επανακαθοριστεί και καθαριστεί από το μίasma των προκαταλήψεων και της ύβρεως που του συσσωρεύσαν «2.000 χρόνια αντιγνώσης», θα καταυγάσει πάλι ως η ευγενέστερη και θεμελιωδέστερη βάση για τον αέναο εξανθρωπισμό του ανθρώπου.

6.2. Ολυμπιακοί Αγώνες, Ιδεώδη και Εκπαίδευση

Από ιστορική άποψη, πολλοί λαοί ανέπτυξαν σημαντικούς πολιτισμούς, αλλά κανείς δεν φαίνεται να ανέδειξε και να βίωσε με τόση συνέπεια και συνοχή έναν ολοκληρωμένο ανθρώπινο πολιτισμό, σαν τον ελληνικό. Οι Έλληνες είχαν συνείδηση ότι ζούσαν για να υπηρετήσουν ανώτερα ιδανικά και να προσφέρουν στην ανθρωπότητα έναν μοναδικό και αληθινά θαυμαστό τρόπο ζωής. Περισσότερο από ανθρωπισμός, ο πολιτισμός των Ελλήνων είναι πολιτισμός ευεργεσίας προς την ανθρωπότητα, αλλά και τη Φύση, από την εποχή του Ομήρου και τα προοιμηρικά βάρη της φυλής έως σήμερα³⁹.

Ο ελληνικός τρόπος του σκέπτεσθαι και του δρα, βρίσκοντας μοναδική έκφραση στο Λόγο, την Τέχνη και τη Φιλοσοφία, και με μοναδικό και αξιοζήλευτο όχημα την ελληνική γλώσσα έγινε ο ζωντανός οργανισμός-φορέας της ιδιαιτερότητας του ανθρώπου, που ζει με μοναδικό σκοπό, με την αυτοσυνειδησία του να γίνει ανώτερος⁴⁰.

Αναζητώντας μέσα από τους μύθους, την Ιστορία και την πλούσια Ελληνική Παράδοση τα στοιχεία εκείνα που καταδεικνύουν τον Ελληνικό τρόπο αντίληψης και δράσης, ανακαλύπτουμε τα «συστατικά στοιχεία» ενός εξαιρετικά διαφορετικού και συνάμα

³⁹ Νικολούδης, Η.Π., «Από τον Προμηθέα στον Σωκράτη-Το οδοιπορικό του ανθρώπινου πολιτισμού», εκδ. Ρόες, 1992.

⁴⁰ Ομ. Ιλ. VI 208

μοναδικού τύπου ανθρώπου, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του οποίου προσδιορίζονται και συμπυκνώνονται υπό την έννοια **‘Ελληνικό Ήθος’**. Η αναζήτηση αυτού του Ήθους σε συνδυασμό με τη μελέτη των αγώνων των Ελλήνων, όπως περιγράφονται μέσα από τις πηγές, ως αντανάκλαση των ιδιαίτερων επιλογών τους στον δημόσιο και ιδιωτικό βίο, παραπέμπουν με απόλυτη ακρίβεια στα μέσα και τις λειτουργίες ενός **πρωτοποριακού εκπαιδευτικού συστήματος**, που συνδύαζε με προσοχή αξίες, πρότυπα και ιδανικά μαζί με τη γνώση του παρελθόντος, καθώς και την αναζήτηση νέων δρόμων για τον άνθρωπο, τη Φύση και το κοινωνικό σύνολο.

«Αν είχατε γεννηθεί Έλλην κι αν από την πρώτη στιγμή ανέτειλε ενώπιόν σας αυτή η ιδανική Φύση και αυτή η εξιδανικευμένη Τέχνη, ο δρόμος σας θα ήταν συντομευμένος. Ήδη, από την πρώτη στιγμή θα ανέτειλε ενώπιόν σας το μεγάλο Μέτρο.»

(απόσπασμα από επιστολή Σίλλερ προς Γκαίτε, όταν αυτός δηλώνει ότι «επιτέλους κατάφερε να σκέφτεται και να αισθάνεται ως Έλλην», Ιένα, Αύγ. 1793).

*Μια διαφορετική
προσέγγιση στην...
Τριαδικότητα*

Το **«mens sana in corpore sano»** φέρεται να το διетύπωσε πρώτος ο Ιουβενάλης, (ένας Λατίνος ρήτορας και ιστορικός, που έζησε περίπου τον 1ο μ.Χ. αι.) Ωστόσο, είναι βέβαιο ότι παρότι οι Έλληνες επίστευσαν κυρίως στη δημιουργία **«καλών καγαθών πολιτών»**, το **«νους υγιής εν σώματι υγιεί»** αποτελούσε βασική αρχή της ζωής τους, έχοντας τις ρίζες στη δομή, τη λειτουργία και τις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας. Οι Έλληνες φαίνεται ότι εγνώριζαν το **«ενιαίον»** (μεν αλλά για την καλύτερη μελέτη) **τριπλό πεδίο** (=Σώμα, ως φυσική οντότητα, Νου και Συναίσθημα) στη δομή, και την ολότητα της λειτουργίας του σώματος, καθώς και τη δραματικής ισχύος και άμεση αλληλεπίδραση των νευρώνων του εγκεφάλου, που συναποτελούν το εργαλείο του «νοείν», δηλαδή την ύπαρξη (*«τούτόν εστι νοείν τε είναι»*). Η **ισόρροπη ανάπτυξη πνεύματος και σώματος διαμορφώνει συνειδήσεις** με τρόπο ώστε να προκύπτει αβίαστα **ο ώριμος πολιτικός άνθρωπος**, γιατί μπορεί να

*Προϋποθέσεις για
τη δημιουργία
πολιτικού
ανθρώπου*

αγωνίζεται, να μάχεται για τις ιδέες και τα ιδανικά του ή στην καθημερινότητά του να επιδιώκει, έχοντας όλα τα εφόδια, το πάσης φύσεως επίτευγμα, που θα τον καθιστά επωφελή για τον εαυτό του και το κοινωνικό σύνολο, αλλά και χρήσιμο για την ίδια την πορεία της Φύσης.

Η **ψυχο-διανοητική του υγεία** φέρει ελευθερία στη σκέψη και τη δράση, βασίζεται δε, στην προστασία της φυσικής υπάρξεως, προτρέποντας σε έναν αγώνα, που τα μόνα του όρια είναι εκείνα που επιβάλλει το ανθρώπινο ήθος. Η ευζωία του ανθρώπου σχετίζεται με τη φυσική του κατάσταση, αλλά και με τη μάθηση που θα δώσει σε αυτή τη βιολογική οντότητα, αξιοποιώντας (εντείνοντας) τις λειτουργίες του. Αυτό διασφαλίζει την υγεία του νου του όντος και του επιτρέπει με τη σειρά του να παρεμβαίνει καθοδηγώντας τη δομή και τις λειτουργίες ολοκλήρου της οντότητας.

Η αρχή «νους υγιής εν σώματι υγείη» αναδύεται στη ζωή της ελληνικής κοινωνίας, μετά από τη συστηματική καλλιέργεια του αγωνιστικού εν-διαφέροντος μέσα από ανάγκες, θεσμίσεις και πολιτικές ορίζουσες του πρώιμου ελληνικού γένεσθαι – ως αντανάκλαση ενός ένδοξου παλαιότερου πολιτισμού – καθώς και μετά από μια αυστηρή επιλογή του νέκταρος των βιολογικών-πνευματικών – συναισθηματικών απαιτήσεων του όντος, συμφύτων με τις αρχές της ύπαρξης.

6.3. Η Προέλευση των Ολυμπιακών Αγώνων

*Καλλιέργεια
αγωνιστικού
ενδιαφέροντος*

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες δεν εμφανίζονται στον ελλαδικό χώρο, ούτε τυχαία (εκ των ων ουκ άνευ), ούτε αποτελούν αντίγραφο αγώνων άλλων λαών (της ανατολής). Καθώς οι μέχρι πρότινος θεωρίες περί της προελεύσεως των Αγώνων καταρρίπτονται ή μια μετά την άλλη, η έρευνα αναδεικνύει άκρως ενδιαφέροντα στοιχεία, τα οποία συντείνουν στο ότι η ημερομηνία 776 π.Χ. δεν αποτελεί

παρά την πρώτη μαρτυρία καταγραφής του νικητή στο αγώνισμα του σταδίου (σταδιονίκη).

Πριν από αυτή την ημερομηνία μαρτυρούνται τουλάχιστον δεκατρείς Ολυμπιακοί Αγώνες. Ο Πausanías στα Ηλιακά αναφέρει ότι Αγώνες τελούνταν πολύ πριν την «επίσημη» έναρξή τους και ότι «οι διοργανωτές σταδιακά ενέτασσαν αγωνίσματα στο πρόγραμμα τέλεσης, σύμφωνα με τις αρχαίες παραδόσεις ή τις αναμνήσεις των πρεσβυτέρων». Το αγωνιστικό πνεύμα όπως εμφανίζεται κατά την κλασική περίοδο προϋποθέτει μακρά περίοδο συστηματικής καλλιέργειας σε περιοχές πέραν του γνωστού σ' εμάς «αγωνιστικού χώρου», (αγών⁴¹ διεξάγεται στο θέατρο, στην αγορά, σε πολεμική συνάθροιση/μάχη, δικαστικός αγών, πολιτικός-κοινωνικός αγών κλπ.⁴²).

Πέρα όμως από τη συστηματική καλλιέργεια του αγωνιστικού ενδιαφέροντος, η δομή της ελληνικής κοινωνίας μέχρι και τους Κλασικούς Χρόνους διαμορφώνεται άμεσα και καταλυτικά με την παρουσία σε αγώνες συγκεκριμένων προτύπων: **ανθρώπων-ηρώων, ως σημαντικών προγόνων-αρχηγτών, που λειτουργούν ταυτόχρονα ως ο σπουδαιότερος κρίκος μιας αδιάσπαστης φυλετικής αλυσίδας, με απώτερο σκοπό τη συντήρηση της φυλετικής μνήμης και τον αέναο εμπλουτισμό του φυλετικού ασυνείδητου.**

Ως παλαιότεροι των Ολυμπιακών, αγώνες (επιτάφιοι, επικήδειοι, περίχωροι, στεφανίται, χρηματίται⁴³ κλπ.), που εμφανίζουν ισχυρή σύνδεση με πανάρχαια έθιμα, προωθούν την ιδέα της συστηματικότερης μελέτης των περίφημων 'άθλων' (<το άθλον, τα

Άνθρωποι –
ήρωες: κοινωνικά
πρότυπα

⁴¹ Στην διερεύνηση του όρου «αγών», εμφανίζονται συγγενείς όροι, παράγωγα κλπ., πλησίον αυτού, οι οποίοι φαίνεται να χρήζουν ιδιαίτερας προσοχής. Έτσι: π.χ. **Αγωνία**: Από τις διάφορες ερμηνείες ξεχωρίζουμε ότι η λέξη σημαίνει (εκ του αγώνος!!) την άμιλλα περί της νίκης= αγών δια πάσης αγωνίας έχων, Ηρόδ. 2. 91. «Επί της ψυχής, ή της διανοίας», αγωνία, στενοχωρία, εν φόβω και πολλή αγωνία, Δημ. 236. πρβλ. 19, Μενανδρ. Άδελ. 5, Αριστ. Προβλ. 2. 26, 2. Εν τοις ψυχροῖς φόβοις, ελπίσιν, αγωνίαις, ο αυτ. Περί Πνεύματος, 4, 6.

⁴² Βλ. Σχόλια παρόντος κεφαλαίου: «από τη μητριαρχία στην πατριαρχία»

⁴³ Επί άθλου, το έπαθλον

άθλα) δίπλα ή πάνω από τάφους προγόνων (ανθρώπων-ηρώων), και οδηγούν μαζί με το ζήτημα των ιστορικών επιδράσεων και των ερμηνειών του συμπλέγματος εθίμων και δοξασιών, στην **ψυχολογική αιτιολόγησή** τους αφ' ενός, αφ' ετέρου στην **κοινωνική λειτουργία** τους.

6.4. Ηρωικό πρότυπο: Σχολείο άμιλλας και αριστείας

Διαφαίνεται ότι το στοιχείο της λατρείας των Ηρώων ήταν η πρωϊμότερη και προσφορότερη βάση για τον Αγώνα, το πιο χαρακτηριστικό γνώρισμα της ελληνικής ζωής, ένα σχολείο άμιλλας και αριστείας που δημιουργήσε η ελληνική κοινωνία. Ο αθλητής, εκείνος που μετέχει ψυχή τε σώματι του αγώνος, της τελετής-εορτής, με τον αγώνα και κύρια με τη νίκη του, επιθυμεί να ομοιάσει στο νεκρό (ήρωα κλπ), αποκτώντας τις ιδιότητές του, συνεπώς είναι επόμενο να αξιώνει να τιμηθεί όπως εκείνος χάριν του οποίου αγωνίζεται.

Αφορμές για τέλεση αγώνων δίνονταν πολλές. (Μεγάλες εορτές, η ανάμνηση κάποιου ηρωικού κατορθώματος, ο θάνατος κάποιου ηγέτη, σημαντικού ανθρώπου για την πόλη κλπ⁴⁴.) Αναφορικά με την κοινωνική **λειτουργία**⁴⁵ των εθίμων που σχετίζονται με τους επιτάφιους αγώνες⁴⁶, ασφαλώς παραμένουν ένα από τα ισχυρά θεμέλια έκφρασης της ταυτότητας της οικογένειας και της κοινωνικής ομάδας: όποιος τιμά τους προγόνους του, σέβεται και τιμά το παρελθόν, την ιστορία του και αναμένει να κάνουν το ίδιο και οι

⁴⁴ (Cornford, F.M., 'The Origin of the Olympic Games', στη σειρά 'Themis: A Study of the Social Origins of Greek Religion. Edit. By J.E. Harisson, Cambridge, 1912, ελλ. μτφρ. Εκδ. Ιάμβλιχος 1989). Πρβλ. Σχόλια παρόντος κεφ.: «Προέλευση επιταφίων αγώνων»

⁴⁵ Burkert W., 'Αρχαία Ελληνική Θρησκεία-Αρχαϊκή και Κλασσική Εποχή' σελ. 400-01, κεφ. 'Ταφή και λατρεία των νεκρών', εκδ. Καρδαμίτσα Αθήνα 1993

⁴⁶ Πρβλ. σχόλια παρόντος κεφαλαίου:

απόγονοί του. Έτσι, από την ανάμνηση των νεκρών (προγόνων/ηρώων) αναπτύσσεται η επιθυμία της συνέχειας⁴⁷.

Η σηματοδότηση όμως της ανάμνησης των προγόνων με αγώνες, δηλώνει σύνδεση με την επιβεβαίωση της παραδόσεως διά μέσου της διαδοχής των γενεών, ιδιαιτέρως με την οικογενειακή και - κατ' επέκταση - την **κοινωνική αλληλεγγύη: τροφοδοτεί και εμπλουτίζει τις παραδόσεις ολόκληρης της φυλής**. Η αναγνώριση των προγόνων/ηρώων σημαίνει κατάφαση της ταυτότητας της ομάδος, αποδοχή των κανόνων της και επομένως επιβεβαίωση της συνέχειάς της⁴⁸.

Αντίθετα, η αποστέρηση αυτού του δικαιώματος, η σταδιακή και μεθοδευμένη φαλκίδευση, αρχικά με την υποβάθμιση και εν τέλει με την καθολική απαγόρευση (κατάργηση εθίμων και απαγόρευση τέλεσης εορτών και αγώνων από το βυζαντινό-ιουδαϊκό⁴⁹ και αργότερα «προοδευτικό» κατεστημένο) οδηγεί στην απόσχιση από την κοινή παράδοση, στην αποξένωση και αποκοπή από το ρέον-πηγαίο ύδωρ της κοινής προέλευσης (άρα **αρχής**), στην αποδοχή νόθων – δήθεν πνευματικών, άρα υπερτέρων – πατέρων (του ιουδαιοχριστιανισμού), στη θέση των γνησίων πατέρων του οίκου, του γένους, της φυλής κλπ. Αυτό είχε ολέθριες συνέπειες στην συνέχιση της ύπαρξης της συγκεκριμένης κοινωνίας, έθνους κλπ., με τη συμπαρομαρτούσα ενδοπροβολή ενοχών (οι αγώνες και οι ελληνικές εορτές, μαζί με τα ήθη και έθιμα έπρεπε να θεωρούνται στις συνειδήσεις και στη νομοθεσία ως κύημα ειδωλολατρείας, παγανισμού, σατανισμού⁵⁰ κλπ .

⁴⁷ Ισαίος 'Περί τ. Μεν. Κλ. 46., Περί τ. Φιλοκτ. Κλ. 51., 65., Περί τ. Απολλ. Κλ. 30

⁴⁸ Burkert W., 'Αρχαία Ελληνική Θρησκεία βλ. ανωτ.

⁴⁹ πρβλ. Σάθα

⁵⁰ ο «Μέγας» Θεοδόσιος και οι μετά αυτών «Πατέρες» κλπ., διέπρεξαν ένα από τα μεγαλύτερα ανοσιουργήματα στην ιστορία της ανθρωπότητας

Στην ελληνική πρώιμη κοινωνική οργάνωση, παρότι μετά την ταφή ενός σημαντικού νεκρού ακολουθούσε **αγών**⁵¹ με την προσεκτική μελέτη των γνωστών νεκρικών αγώνων, αποδεικνύεται ότι επιτάφιοι ή επικήδειοι αγώνες άρμοζαν σε λατρείες ηρώων και **όλοι οι εθνικοί αγώνες θεωρούνταν ότι είχαν τις απαρχές τους στην απόδοση τιμών σε αυτούς** τους νεκρούς⁵². Η αληθινή φύση των ψυχών των μεγάλων ανδρών του παρελθόντος, που πέθαναν, αλλά δεν απώλεσαν τη συνειδητή τους ύπαρξη, καθίσταται ολοφάνερη από την τιμή που αρχικά λαμβάνουν μόνοι αυτοί, δηλαδή τον ετήσια επαναλαμβανόμενο εορτασμό των Επικήδειων Αγώνων.

Η λατρεία των Ηρώων⁵³ δεν είναι σε καμία περίπτωση μια εξασθενημένη λατρεία των θεών. Είναι λατρεία ανθρώπων που με τις πράξεις τους αξίωσαν από την κοινωνία και τη φύση να τους αποδεχθεί ως ήρωες. Ωστόσο, δεν γίνονται όλοι οι άνθρωποι μετά το θάνατό τους ήρωες. Ο αριθμός των ηρώων δεν είναι ποτέ περιορισμένος, αντίθετα δέχεται διαρκώς προσθήκες⁵⁴, αλλά η ηρωοποίηση κάποιου πραγματοποιείται μόνο εφόσον η ζωή του καθορίστηκε από την ιστορία στο παρελθόν.

Μετά τους επιτάφιους στους οποίους μετείχαν άνδρες, γυναίκες και παιδιά έρχονται στο προσκήνιο **περιοδικοί αγώνες**, που συνδέονται με **ημερολογιακά καθορισμένες εορτές** και τέτοια είναι τα Ολύμπια, τα Πύθια, τα Νέμεα και τα Ίσθμια, που καθιερώθηκαν ως οι μεγαλύτερες πανελλήνιες εορτές, η περίοδος

51 και τούτο επαληθεύεται πλήρως από τις γραπτές πηγές αλλά και την αγγειογραφία (γεωμετρικά ταφικά αγγεία (πρβλ. Στησίχορος, 'Άθλα επί Πελία'). Τα 'Άθλα επί Πελία' περιγράφονται με όλες τις λεπτομέρειες από τον Πausανία, στην περίφημη λάρνακα του Κυψέλου, αλλά η τέλεσή τους δεν φαίνεται να μπορεί να στηριχθεί με λογικά επιχειρήματα και λαμβάνοντας υπόψη ολόκληρο το μυθολογικό πλαίσιο των Αργοναυτικών. Μετά την επιστροφή της Αργούς, ο Πελίας θανατώνεται (με δόλο από τη Μήδεια ή με άλλο τρόπο) και παρότι η λογική θέλει τον Ιάσωνα να παίρνει τη θέση του βασιλιά της Ιωλκού, ο Ιάσων τελεί αγώνες προς τιμήν του νεκρού Πελία (;) και δίνει την εξουσία στο γιο του θανόντος, τον Άκαστο!

⁵² Kurtz, Donna & Boardman J., πρβλ. Σχόλια κεφαλαίου: «έθιμα ταφής»

53 Rohde Erwin, 'Ψυχή-Η λατρεία των Ψυχών και οι αντιλήψεις περί αθανασίας στους αρχαίους Έλληνες' τόμ. Α', μτφρ. Παυλογεωργάτου Κ., εκδ. Ιάμβλιχος, Αθήνα 1998.). Πρβλ. σχόλια κεφ. «προέλευση Ηρώων»

⁵⁴ Θυμίζει λίγο το κακέκτυπο εορτολόγιο-αγιολόγιο των - μετέπειτα - «ολοκληρωτικών θρησκευτικών συστημάτων»

τέλεσης των οποίων υπολογιζόταν με βάση αστρονομικές και ημερολογιακές παρατηρήσεις⁵⁵. Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε κάτι που έχει αρκούντως αποσιωπηθεί: αφενός ότι **παράλληλα υπήρχαν και διοργανώσεις γυναικείων αγώνων**, αφετέρου ότι οι αγώνες δεν ήταν μόνον αθλητικοί, αλλά κάλυπταν όλο το φάσμα της τέχνης και του λόγου.

Ταυτόχρονα ή ανεξαρτήτως των αθλητικών, διεξάγονται **αγώνες ορχηστικοί, μουσικοί**, κυρίως προς τιμήν θεών. Στους Δελφούς, στα Πύθια συναγωνίζονται αυλητές, κιθαρωδοί, ποιητές, αοιδοί. Στην Αθήνα, κατά τη διάρκεια των Μεγάλων και Μικρών Διονυσίων οι ποιητές συναγωνίζονται στην ‘κονίστρα’ της Ορχήστρας, με διθυράμβους, δράματα (τραγωδίες, κωμωδίες, σατυρικά δράματα). Στα Παναθήναια σε αγώνα λαμβάνουν μέρος οι ραψωδοί, με θέματα και αποσπάσματα παρμένα από τα πλούσια Ομηρικά Έπη. Στο πεδίο των μαχών ή στην Εκκλησία του Δήμου και στα δικαστήρια διεξάγονται επίσης αγώνες, με ίδια βάση, αλλά διαφορετικές ορίζουσες. Ο **Αγών** πριν αποκτήσει τη σημερινή του έννοια **είναι συγκεκριμένος τόπος που θα οδηγήσει (δια καθορισμένης αγωγής) τους μετέχοντες σε υψηλές στοχεύσεις και ιδανικά**.

Αναμφίβολα, οι δημοφιλέστεροι όλων ήταν και είναι μέχρι τις μέρες μας οι αθλητικοί αγώνες και κυρίως οι Ολυμπιακοί. Αυτό που

*Ολυμπιακοί
Αγώνες και
Olympic Games*

55 (Έτσι, στην Ολυμπία, η εορτή άρχιζε με θυσίες, μια προκαταρκτική θυσία για τον Πέλοπα, εκατόμβη βοδιών για το Δία και πριν από όλα αυτά, η αυστηρή δίαιτα των 30 ημερών στην οποία υποβάλλονταν οι αθλητές, κατά την οποία επιβαλλόταν χορτοφαγία και ερωτική αποχή. Ακόμη και το αγώνισμα του δρόμου, που φέρεται ως το μοναδικό αγώνισμα επί εικοσιοκτώ Ολυμπιάδες προ της πρώτης και δεκατρείς μετ’ αυτήν έχει μια ιδιάζουσα σχέση με το θρησκευτικό μέρος της εορτής των Ολυμπίων «...οι δρομείς ήσαν ένα στάδιο μακριά από το βωμό. Μπροστά του βρισκόταν ένας ιερέας, ο οποίος με μια δάδα έδιδε το σήμα της εκκινήσεως. Ο νικητής άναβε φωτιά στα καθαγιασμένα κομμάτια κι έτσι έφευγε ως Ολυμπιονίκης...» Το παλιό στάδιο της Ολυμπίας οδηγούσε κατ’ ευθείαν στο βωμό του Δία. Ο νικητής στον απλό αγώνα δρόμου ήταν ο κατ’ εξοχήν Ολυμπιονίκης, το όνομα του οποίου από το 776 π.Χ. και εξής καταγραφόταν.) Όμως και αυτοί οι αγώνες όταν ξεκίνησαν συνδέθηκαν με επιτάφιας τελετές προς τιμήν ενός τοπικού ήρωος, του οποίου ο θάνατος έδινε αφορμή για εορτασμό: Πέλοπος ή Οινόμαου στην Ολυμπία, Αρχεμόρου στη Νεμέα, Παλαίμονος στον Ισθμό, δράκοντος Πύθωνος στους Δελφούς

πρέπει να επισημάνουμε είναι ότι εκείνοι οι Αγώνες δεν ήταν κοσμικές συναθροίσεις (Olympic Games), αλλά αγώνες επιτάφιοι, επικήδειοι, καθαρτήριοι κλπ, άμεσα συνδεδεμένοι με την κοινωνική ζωή των Ελλήνων, που τελούνταν δίπλα σε μεγάλα ή μικρά ιερά θεών και ηρώων.

Το **αγωνιστικό πνεύμα** που επικρατούσε σε αυτούς κρύβει έναν πλούτο εννοιών και ερμηνειών, που σχετίζονται προφανώς με τη συστηματοποίηση και δόμηση όλων εκείνων των (ψυχολογικών) ενεργειών, που έχουν αναπτυχθεί και καλλιεργηθεί, με το πέρασμα των χρόνων και την συσσώρευση εμπειρίας στη μνήμη και στις κοινωνικές αναπαραστάσεις των Ελλήνων. Το αγωνιστικό πνεύμα θεωρήθηκε από την εποχή του F. Nietzsche ως ένα από τα χαρακτηριστικά στοιχεία, ως μία από τις κινητήριες δυνάμεις του ελληνικού πολιτισμού⁵⁶. **Οι Έλληνες έχοντας- εκ φύσεως-μιαν εκπληκτική ικανότητα μετασχηματισμού των πάντων σε αγώνα, σε ανθρώπινη προσπάθεια και ευγενή άμιλλα συνδέουν κάθε πτυχή της καθημερινότητάς τους με την τέχνη, την άθληση και το λόγο και σε όλα αυτά αναζητούν αγωνιστικό εν-διαφέρον**⁵⁷. Η καθ-ιέρωση μιας εορτής ή ενός εθίμου βρίσκει από την κοινωνία, πολύ γρήγορα τον προστάτη θεό-ήρωα που της αρμόζει, έτσι ώστε να συμβολοποιείται με αυτούς και να εξιδανικεύεται τόσο η κοινωνική αναγκαιότητα θέσπισης, όσο και το αξιακό περιεχόμενο του αγώνα⁵⁸.

⁵⁶ F. Nietzsche, *Gesammelte Werke* [εκδ. Musarion] II 1920, 369-79. στον Burkert W., 'Αρχαία Ελληνική Θρησκεία-Αρχαϊκή και Κλασσική Εποχή' σελ. 237, λ. 'αγών', εκδ. Καρδαμίτσα Αθήνα 1993.

⁵⁷ Οι Έλληνες, πρώτοι στην ιστορία της ανθρωπότητας κατάφεραν να συνειδητοποιήσουν την αξία και τη δύναμη του ρυθμού, ως κωδικοποιημένη μορφή έκφρασης του συμπαντικού Νόμου και να την αξιοποιήσουν σε όλους τους τομείς της ζωής, αλλά κυρίως στην εκπαίδευσή τους. Το σύνολο αυτών των νόμων εκφράστηκαν επίσης, με τα Μαθηματικά και τη Γεωμετρία, με την τέχνη της Αναλογίας του Ευκλείδη και του Πυθαγόρα, με τη Σχολή του Ιπποκράτη και την Ιατρική του Ηρόφιλου από την Αλεξάνδρεια, ο οποίος κατέληξε στη μουσική ισορροπία των σφυγμών του ανθρώπου, με την έκφραση των ανθρώπινων ρυθμών σε ποιητικά μέτρα, όπως ο σπονδαίος, ο τροχαίος, ο δάκτυλος και ο ανάπαιστος.

⁵⁸ Ο μύθος για την κρίση του Πάρη επί παραδείγματι, απηχεί ανάλογους διαγωνισμούς καλλιστείων κοριτσιών, όπως εκείνος της Λέσβου, στο ιερό του Διός, της Ήρας και του Διονύσου (Αλκαίος απ. 130 [Lobel και Page]. Πρβλ. Πausan. 7.24.4). Η αρχαιότερη ελληνική επιγραφή, που αναφέρεται σε ένα νεαρό αγόρι, που

*Σφυρηλατείται η
κοινή καταγωγή,
το έθνος*

Στους ιστορικούς χρόνους, γενικά με διαταγή του δελφικού Μαντείου, οι ετήσιοι αγώνες θεσπίστηκαν προς τιμήν των Ηρώων⁵⁹. Οι Έλληνες συνειδητοποίησαν ότι με την τήρηση αυτών των αγώνων φαινομενικά επαναλάμβαναν τις παλαιότερες τελετές, στην πραγματικότητα όμως σφυρηλατούσαν το **κοινόν**, το **όμαιμον**, το **εθνικό**. Τη θέση των παλαιότερων και συχνών ερίδων και μαχών, ελάμβανε πια η ανάδειξη του ικανοτέρου στο στίβο. Με μια πολιτική κίνηση, που τόσο έντεχνα ύφανε ο δελφικός θεός του φωτός, ξαφνικά ο πόλεμος μετασχηματίστηκε σε αγώνα για ειρήνη, συναδέλφωση και ευγενική άμιλλα μεταξύ των Ελλήνων, μεταξύ των ανθρώπων.

*Αμφικτυονίες και
δημιουργία
Διεθνούς Δικαίου*

Πίσω από τον χρησμό που δίδεται στον Ίφιτο (αλλά και στους πριν από αυτόν «αναδιοργανωτές» των Ολυμπιακών Αγώνων) στην ουσία θέτει για πρώτη φορά τις βάσεις για την αποδοχή ενός «Κοινού Κώδικα Δικαίου», το οποίο όφειλαν να σέβονται και να τηρούν, αρχικά όλοι οι **Αμφικτύονες** και εν συνεχεία όλοι οι Έλληνες. Η αξία της θέσπισης αυτού του **Πρώτου Διεθνούς Δικαίου** για να εκτιμηθεί μπορεί να συγκριθεί μόνον με τη δημιουργία του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) στη νεότερη εποχή, για τον οποίο απετέλεσε υπόδειγμα δράσης και λειτουργίας. Σε αυτό το πνεύμα θα πρέπει να εντάξουμε και να εξετάσουμε τον **θεσμό της εκεχειρίας** ή ακόμη τις πρώτες ισχυρές πολιτικές και οικονομικές συμφωνίες μεταξύ των «πόλεων-κρατών», οι οποίες οδήγησαν σε κοινούς αγώνες για την αντιμετώπιση εχθρών, τη δημιουργία κοινών ταμείων κλπ.

Το Ολυμπιακό Ιδεώδες βρίσκει απέναντί του τα Olympic Games, τον πολιτιστικό ιμπεριαλισμό⁶⁰. Η εγκατάλειψη του σεβασμού στις αξίες της ζωής, η χρήση ιδεολογικής ή ωμής βίας, η

γνωρίζει να χορεύει με περισσότερη χάρη από όλους τους άλλους (ορχηστών πάντων αταλότατα παίζει (IG I, 2η εκδ., 919. Hommel F., *Gymnasium* 56 (1949) 201-205, στον Burkert και το αξιόλογο έργο του για την Ελληνική Θρησκεία βλ. ανωτ.)

⁵⁹ αγών γυμνικός και ιππικός, προς τιμήν των νεκρών Φωκαέων στην Άγυλλα, Ηρόδ. I, 167, αγών προς τιμήν του Μιλτιάδη, Ηρόδ. vi, 38, του Βρασίδα, Θουκ. v, 11, του Λεωνίδα στη Σπάρτη, Πausan., 3, 14, 1.

⁶⁰ Τζάνη Μ., *Θέματα Κοινωνιολογίας της Παιδείας*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα

διενεργούμενη αποχαύνωση και η συνειδησιακή αλλοτρίωση του καθημερινού ανθρώπου έχουν τις ρίζες τους στα οργανωμένα απάνθρωπα συμφέροντα, μεγάλα, μικρά, τοπικά ή παγκόσμιας εμβέλειας. Οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες εκτιμούμε ότι είναι μόνον κατ' όνομα Αγώνες, καθώς δεν φέρουν τις ιδέες και τα ιδανικά εκείνων των Αγώνων, που θεμελιώθηκαν πάνω στις ανθρωπιστικές αξίες και στις αληθινές καταβολές, που υπαγορεύονται αενάως από τους Νόμους της Φύσης.

Πού είναι κρυμμένοι αυτοί οι Νόμοι; Πού βρίσκονται τα πρότυπα; Στο γίνεσθαι. Στον αγώνα. Ο ήρωας δεν είναι κάποια συγκεκριμένη προσωπικότητα, αλλά ένα **αρχέτυπο**, που εμπλουτίζεται διαρκώς από τα έργα. Ο διαρκής εμπλουτισμός προκαλεί την εξύψωση και τη μετουσίωση της κεντρικής ιδέας, έως ότου φθάσει στα υψηλότερα επίπεδα της **κοινωνικής απο-θέωσης**. Και παρότι είναι αναμφίβολα στοιχείο της παγκόσμιας μυθολογίας και παράδοσης, σε καμία περίπτωση δεν καταλαμβάνει τόσο υψηλή θέση όσο στην ελληνική μυθολογία. Από αυτή την υψηλή θέση καθίσταται η αντανάκλαση της πνευματικής αρχής μέσα στην ύλη. Τα έργα του ήρωα είναι λυτρωτικές πράξεις για ολόκληρη τη φυλή, ενώ ο ίδιος, μια πρακτήρια 'θεότητα', μια λειτουργική αρχή που καθορίζει και ρυθμίζει τους νόμους της κοινωνικής ζωής, δίνει μια διαρκή ώθηση για την ανάπτυξη και εξέλιξη του πολιτισμού μέσα στους αιώνες⁶¹.

Αντιπροσωπεύοντας το προγονικό πνεύμα, συντηρεί τη μνήμη και εμπλουτίζει διαρκώς το φυλετικό ασυνείδητο. Με αυτή την ιδιότητα, δεν ανήκει στον εαυτό του, αλλά στη φυλή και η ζωή του ρυθμίζεται από τις συλλογικές ανάγκες. Αυτή η αντίληψη συνδέεται αναπόφευκτα με τις ιδέες της λύτρωσης και της θυσίας, ιδέες και ιδανικά που χαρακτηρίζουν ανώτερους πολιτισμούς και αξιακά

⁶¹ πρβλ. Harisson J., E., 'Η γένεση της αρχαιοελληνικής θρησκείας' σελ. 98-99 'ιερά πράττειν και ιερά ποιείν', εκδ. Ιάμβλιχος 1996

συστήματα⁶². Ο Ήρωας, ως προπομπός και αναζητητής έχει ως έργο να ανοίγει δρόμους, προκειμένου να ακολουθήσουν οι υπόλοιποι. Η νίκη του στην κονίστρα της πάλης με τις προσωπικές του αδυναμίες είναι νίκη της ατομικής αλλά και συλλογικής ψυχής, αλλά την ίδια στιγμή γίνεται μια ισχυρή πανανθρώπινη υπόθεση. Αυτό είναι ένα ωραίο ταξίδι. Το «χρεών» είναι συμπαντικός Νόμος. Το «δει» ανθρώπινος νόμος.

Η εσωτερίκευση ιδεών, προτύπων και αξιών στο αναπτυσσόμενο παιδί, ως συμβόλων που θα διαμορφώσουν τις κοινωνικές αναπαραστάσεις μες στο νου του είναι απολύτως αναγκαίες γιατί είναι αυτές ακριβώς που τον διαμορφώνουν ως άνθρωπο. Αυτό εκτιμούμε ότι θα πρέπει να το λάβουν πολύ καλά υπόψη τους όσοι θεωρούν αυτά τα πράγματα «περιττό βάρος» για το σημερινό άνθρωπο. Άλλως, εμφανίζονται ως ημιμαθείς ή υπόπτων προθέσεων για τον άνθρωπο.

ΣΧΟΛΙΑ

Από τη μητριαρχία στην πατριαρχία: Η μετάβαση από τη μία κατάσταση (μητριαρχία) στην άλλη (πατριαρχία) σημαίνει την ταυτόχρονη υπέρθεση ή επικάλυψη των αρχέγονων θεοτήτων από τις νέες (Σημείωμα του εκδότη στο βιβλίο της Jane Ellen Harrison, «Η Δημιουργία των θεών», σειρά «Προλεγόμενα στη μελέτη της ελληνικής θρησκείας», μτφρ. Ελ. Παπαδοπούλου, εκδ. Ιάμβλιχος 1996). Παλαιές θεότητες χάνονται από το προσκήνιο, άλλες αφομοιώνονται από νεοεισερχόμενες, ενώ κάποιες άλλες αναβαθμίζονται. Η θρησκευτική πορεία και εξέλιξη από την πατριαρχία στη μητριαρχία αναδεικνύει σημαντικά ευρήματα, που μπορούν να καταδείξουν και τις αντίστοιχες θεσμίσεις των κοινωνικών αυτών προτύπων. Ο άνθρωπος (αρχίζει να) δημιουργεί κατ' εικόνα του τα αντικείμενα της λατρείας του (Ξενοφάνης, 6ος π.Χ. αι. Πρβλ. Χρησμός μαντείου Δελφών στον Ίφιτο και πρόσφατες ανασκαφές στην Ολυμπία, παράδοση που θέλει ιδρυτή τον Ηρακλέα. Επίσης, Ξενοφάνης απόσπ. 1, 2, 5 και 6. «(...) Ο θνητός όμως άνθρωπος δημιούργησε κατ' εικόνα τους θεούς παρόμοιους με αυτόν σε ένδυση, φωνή και σώμα. Χέρια να είχαν μόνο, νομίζω, τα βόδια Και τα λιοντάρια και τα άλογα Θα δημιουργούσαν ανάλογους θεούς, Αλογοθεούς για τα άλογα, ταυροθεούς για τα βόδια.») Το κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν, η μετάβαση στον ανθρωπομορφισμό δεν αναφέρεται μόνο στη μορφή αλλά και στις λειτουργίες.

⁶² Farnell L., 'Ο Ήρωας στην Αρχαία Ελληνική Θρησκεία', μτφρ. Ελ. Παπαδοπούλου, εκδ Ιάμβλιχος, 1996

Προέλευση επιταφίων αγώνων: Είναι γνωστό ότι οι **επιτάφιος τελετές** αποτελούσαν κατ' αρχήν σπουδαία ευκαιρία αγώνων, όπως περιγράφεται στη ραψωδία Ψ' της Ιλιάδας, στα περίφημα 'Άθλα επί Πατρόκλῳ' και μαρτυρείται από τις αγγειογραφίες της Γεωμετρικής Εποχής μαζί με τις μεταγενέστερες επιγραφές. Αλλά επιτάφιοι αγώνες υφίστανται μέχρι την Κλασική Εποχή. (Ο Karl Meuli περιέγραψε πώς ο αγώνας προέκυψε από το πένθος και την οργή αυτών που εθίγησαν από το θάνατο (K. Meuli, *Der griechische Agon*, 1968, *Der Ursprung der Olympischen Spiele, Die Antike* 17 (1941), *Επιγραφές από Βοιωτία*: Jeffery 91 εξ. Καθώς και νέες επιγραφές αναφερόμενες σε επιτάφιους αγώνες προς τιμήν νεκρών πολέμου, που αναφέρει στη βιβλιογραφία ο Walter Burkert στο 'Αρχαία Ελληνική Θρησκεία'). Ωστόσο, μία τέτοια άποψη απορρίπτεται με αρκετά και σημαντικά επιχειρήματα από την Cornford

Εξαγνισμός και συνέχεια: ο θάνατος κάποιου προσφιούς ή συγγενικού προσώπου χρήζει κοινωνικο-θρησκευτικών τελετών σεβασμού και εξαγνισμού (κάτι τέτοιο πρέπει να οδηγεί την οικογένεια ή την κοινωνία, άμεσα και με ασφάλεια, σε έξοδο από την περίοδο του πένθους και 'σταθεροποίηση' ('rites de passage'=τελετές διάβασης), που καθιστούν τους πενθούντες ικανούς να ξαναρχίσουν τη φυσιολογική ζωή στα πλαίσια της κοινότητας.)

Έθιμα ταφής στον αρχαίο Ελληνικό κόσμο, εκδ. Καρδαμίτσα 1994. Έτσι, μπορεί τα Αθηναϊκά Γεωμετρικά αγγεία να υποδηλώνουν ότι υπήρχαν νεκρικοί αγώνες σύμφωνα με τον Ομηρικό τρόπο, αλλά προοριζόνταν μόνο για τους αφηρωρισμένους νεκρούς, (όπως το Μιλτιάδη στη Θράκη, το Λεωνίδα στη Σπάρτη, τον Τιμολέοντα στις Συρακούσες). Οι νεκροί στεφανώνονται, αλείφονται με λάδι, ως αθλητές, έχουν μαζί τους στο ταξίδι τους στλεγγίδες, δίσκους κλπ. Ο νεκρός αντιμετωπίζεται ως αθλητής (Οι αθλητικοί αγώνες στην κηδεία ενός διακεκριμένου αρχηγού είναι γνωστοί στον Όμηρο, και γύρω από αυτό το ζήτημα, η βιβλιογραφία έχει να παρουσιάσει άφθονο υλικό βλ. 'Ηρωες' στο *Myth Lex.* του Ρόσερ).

Προέλευση Ηρώων: Οι Ήρωες θεωρούνται πνεύματα των νεκρών και όχι ένα είδος κατώτερων θεοτήτων ή 'ημίθεων'. Οι Ήρωες ήταν λοιπόν κάποτε θνητοί, που με το θάνατό τους εισχώρησαν σε μια ειδική τάξη όντων που αναφέρονται δίπλα στους θεούς και τους ανθρώπους («τίνα θεόν, τίν' ήρωα, τίνα δ' άνδρα» (Πίνδ. Ολυμπ. ii). Ένα σχόλιο στον Ευριπίδη (Ευριπίδου Εκάβη στ. 165) παραλληλίζει τους ήρωες με τους ανθρώπους «...οι ήρωες προς τους λοιπούς ανθρώπους, υψηλότεροι τινες δοκούντες και υπερέχοντες»). Διαφέροντας ουσιαστικά στη δομή της (το 'εναγίζειν'=προσφέρω στους νεκρούς ή τους θεούς του Κάτω Κόσμου αποκλείεται να προήλθε από το 'θύειν'=προσφέρω στους θεούς του Πάνω Κόσμου), μπορεί να παραπέμπει σε κάποια μορφή παλαιάς λατρείας, αλλά έχοντας ως αντικείμενο τους Ήρωες αναφέρεται σε εξυψωμένες ψυχές ανθρώπων και όχι υποβιβασμένες θεότητες

ΑΦΟΡΜΕΣ ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

◀ Κοινωνικοί Αγώνες και Αγωγή του ανθρώπου

